

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

وزارت علوم تحقیقات و فناوری
دانشگاه آیت الله بروجردی
دانشکده علوم انسانی

گروه حقوق
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان
بررسی مشروعیت و راهکارهای فقهی - حقوقی مقابله به مثل در برابر
بکارگیری سلاح های کشتار جمعی بانگاهی به جنگ تحمیلی عراق علیه
ایران

استاد راهنما
آقای دکتر مهدی چگنی

استاد مشاور
آقای دکتر ماشاءالله کریمی

دانشجو
زهرا اسدی جوزانی

زمستان ۱۳۹۷

وزارت علوم تحقیقات و فناوری
دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

صور تجلسه دفاع

با تأییدات خداوند متعال جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد / خانم زهرا اسدی جوزانی
در رشته: حقوق گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

تحت عنوان : بررسی مشروعیت و راهکارهای فقهی - حقوقی مقابله به مثل در برابر بکارگیری
سلاح‌های کشتار جمعی با نگاهی به جنگ تحمیلی عراق علیه ایران که در تاریخ ۱۳۹۶/۱/۲۸ در
جلسه شورای تحصیلات تکمیلی به تأیید رسیده است با حضور استاد (استادان) راهنما، مشاور و
هیات داوران در دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره) در تاریخ ۱۳۹۷/۱۰/۱۰ تشکیل گردید. در این
جلسه، پایان نامه فوق با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت.

نامبرده نمره به عدد به حروف و امتیاز را دریافت نمود.

امضاء	امضاء	امضاء	امضاء
استاد (استادان) راهنما -۱	امضاء	امضاء	امضاء
استاد (استادان) مشاور -۱	امضاء	امضاء	امضاء
هیات داوران -۱	امضاء	امضاء	امضاء

معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه

تقدیم به

مهدی موعود امام عصر (عج)

شهادی جاودان دفاع مقدس

مادران و کودکان و مظلومان حملات شیمیائی

و تمامی مظلومان تاریخ بشریت

تعهد نامه

عنوان پایان نامه:

بررسی مشروعیت و راهکارهای فقهی-حقوقی مقابله به مثل در برابر بکارگیری سلاح های
کشتار جمعی بانگاهی به جنگ تحمیلی عراق علیه ایران

اینجانب زهرا اسدی جوزانی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشکده
علوم انسانی دانشگاه آیت ... العظمی بروجردی (ره) تحت راهنمایی آقای دکترمهدی چگنی متعهد
می شوم:

- نتایج ارائه شده در این پایان نامه حاصل مطالعا علمی و عملی اینجانب بوده، مسئولیت صحت و
اصالت مطالب مندرج را به طور کامل بر عهده می گیرم.
- در خصوص استفاده از نتایج پژوهشهای محققان دیگر به مرجع مورد نظر استناد شده است.
- مطالب مندرج در این پایان نامه را اینجانب یا فرد دیگری به منظور اخذ هیچ نوع مدرک یا
امتیازی تاکنون به هیچ مرجعی تسلیم نکرده است.
- کلیه حقوق معنوی این اثر به دانشگاه آیت ... العظمی بروجردی (ره) تعلق دارد. مقالات
مستخرج از پایان نامه، ذیل نام دانشگاه آیت ... العظمی بروجردی (ره) به چاپ خواهد رسید.
- حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان نامه تاثیر گذار بوده اند در
مقالات مستخرج از رساله رعایت خواهد شد.

تاریخ

نام و امضاء دانشجو

مالکیت نتایج و حق نشر

- ❖ کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، برنامه های رایانه ای، نرم افزارها
وتجهیزات ساخته شده) به دانشگاه آیت ... العظمی بروجردی (ره) تعلق دارد و بدون اخذ اجازه
کتبی از دانشگاه قابل واگذاری به شخص ثالث نیست.
- ❖ استفاده از اطلاعات و نتایج این پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نیست.

با تقدیر و تشکر از اساتید محترم

آقای دکتر مهدی چکنی

آقای دکتر ماساء الله کریمی

و خانواده می عزیزم که نهایت همراهی و همفکری را داشته اند

چکیده

قاعده مقابله به مثل به عنوان یک حق برای حفظ حیات و سلامت روح و جسم انسان‌ها در دین مبین اسلام تایید شده است. همچنین در قوانین حقوقی وضع شده از سوی مجامع بین المللی به عنوان یک حق مطرح می‌باشد. هدف این پژوهش بررسی مشروعیت بکارگیری سلاح‌های کشتار جمعی با توجه به اصل مقابله به مثل در حالت اضطرار در قوانین اسلامی و همچنین حقوق بین الملل می‌باشد. آیات قرآنی که جواز مقابله به مثل به مسلمانان در جنگ است مطلق نیست و دارای محدوده‌هایی در بکارگیری ابزار و روش در جنگ می‌باشد. سلاح‌های کشتار جمعی با توجه به خصوصیت ذاتی این قبیل سلاح‌ها که باعث تخریب گسترده و آسیب جبران ناپذیر به انسان‌ها و محیط زیست است در محدوده تایید این جواز قرار نمی‌گیرند. اما در زمان اضطرار که موجودیت مسلمین و بلاد اسلامی در معرض خطر نابودی است نظرات فقهای مذاهب گوناگون اسلامی در تفسیر آیات و روایات متفاوت است. البته با توجه به اهمیت حفظ نظام اسلامی در برابر دشمنان در موقعیت اضطرار و ضرورت‌های نظامی ابزار و سلاح‌های که در زمان عادی ممنوع است می‌تواند مشروعیت بیابد. در قوانین حقوقی بین الملل قاعده‌ای که صریحاً بر منع جواز به کارگیری سلاح‌های کشتار جمعی، در شرایط حاد دفاع مشروع دلالت کند، وجود ندارد. ناکارآمدی قواعد حقوق جنگ در اوایل دهه‌ی ۸۰ میلادی (۲۲ سپتامبر ۱۹۸۰ برابر با ۱۳۵۹/۶/۳۱) به حمله‌ی همه جانبه‌ی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران منجر شد و نشان از تبعیض آشکار در اجرای قوانین مجامع بین المللی دارد که با روح این قوانین و اهداف مطروحه این مجامع در تضاد است. و در پایان برای تأمین امنیت مسلمانان و بلاد اسلامی به ارائه راهکارهایی که هم نظر اسلام تأمین شود و هم مسلمین مغلوب دشمن نشده و بتوانند به حیات خود ادامه داده و به رشد و تکامل و تعالی دست یا بند پرداخته شده است.

کلیدواژه: اضطرار، سلاح کشتار جمعی، حقوق، فقه، مقابله به مثل

وزارت علوم تحقیقات و فناوری
دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

صور تجلسه دفاع

با تأییدات خداوند متعال جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد / خانم زهرا اسدی جوزانی
در رشته: حقوق گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

تحت عنوان : بررسی مشروعیت و راهکارهای فقهی - حقوقی مقابله به مثل در برابر بکارگیری
سلاح‌های کشتار جمعی با نگاهی به جنگ تحمیلی عراق علیه ایران که در تاریخ ۱۳۹۶/۱/۲۸ در
جلسه شورای تحصیلات تکمیلی به تأیید رسیده است با حضور استاد (استادان) راهنما، مشاور و
هیات داوران در دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره) در تاریخ ۱۳۹۷/۱۰/۱۰ تشکیل گردید. در این
جلسه، پایان نامه فوق با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت.

نامبرده نمره به عدد به حروف و امتیاز را دریافت نمود.

امضاء	امضاء	امضاء	امضاء
استاد (استادان) راهنما -۱	امضاء	امضاء	امضاء
استاد (استادان) مشاور -۱	امضاء	امضاء	امضاء
هیات داوران -۱	امضاء	امضاء	امضاء

معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان

چکیده

پیشگفتار

فصل اول: کلیات پژوهش

۳	۱- بیان مسئله .....
۳	۲- اهمیت تحقیق .....
۳	۳- اهداف تحقیق .....
۳	۱-۳- اهداف کلی .....
۳	۲-۳- اهداف جزئی .....
۴	۴- سوالات تحقیق .....
۴	۱-۴- سوالات اصلی .....
۴	۲-۴- سوالات فرعی .....
۴	۵- پیشینه‌ی موضوعی .....
۶	۶- چهارچوب نظری .....
۶	۷- فرضیه‌ها .....
۶	۱-۷- فرضیه اصلی .....
۶	۲-۷- فرضیه فرعی .....
۶	۸- روش شناسی تحقیق .....
۶	۱-۸- روش تحقیق .....

فصل دوم: مفاهیم

۸	مبحث اول: سلاح .....
۸	گفتار اول: سلاح سرد .....

۸.....	گفتار دوم: سلاح گرم.....
۹.....	بند اول: سلاح کشتار جمعی .....
۹.....	مبحث دوم: مقابله به مثل .....
۱۰.....	مبحث سوم: جهاد .....
۱۱.....	مبحث چهارم: اضطرار .....
۱۱.....	گفتار اول: ضرورت .....
۱۲.....	گفتار دوم: فرق ضرورت و اضطرار .....
۱۲.....	مبحث پنجم: ترس .....

فصل سوم: انواع سلاح کشتار جمعی و سیر تاریخی

۱۴.....	مبحث اول: سیر تحول سلاح .....
۱۴.....	مبحث دوم: تاریخچه استفاده از سلاح گرم در ایران .....
۱۴.....	مبحث سوم: سلاح شیمیایی .....
۱۶.....	مبحث چهارم: سلاح هسته‌ای (اتمی) .....
۱۶.....	گفتار اول: انواع سلاح هسته‌ای .....
۱۷.....	مبحث پنجم: سلاح بیولوژی (میکربی) .....
۲۱.....	مبحث ششم: بیوتروریسم با اهداف اقتصادی .....

فصل چهارم: بررسی مشروعیت فقهی مقابله به مثل در بکارگیری سلاح‌های کشتار جمعی

۲۳.....	مبحث اول: مقابله به مثل در قرآن کریم .....
۲۳.....	مبحث دوم: آیات جهاد .....
۲۵.....	گفتار اول: آیه تعدی .....
۲۷.....	مبحث سوم: آیات مقابله به مثل در برابرخیانت .....
۲۹.....	گفتار اول: آیه وأعدوا لهم .....
۳۰.....	مبحث چهارم: آیات منع فساد در زمین .....

- مبحث پنجم: مقابله به مثل در روایات ۳۱
- گفتار اول: مماثلت در مقابله به مثل ۳۲
- گفتار دوم: منوعیت مقابله به مثل از طریق حرام ۳۴
- بند اول: محرّمات با حفظ عنوان اولی را به دو گروه می‌توان تقسیم نمود ۳۴
- گفتار سوم: حکم مقابله به مثل در صورت عروض عناوین ثانویه ۳۴
- گفتار چهارم: سلاح کشتار جمعی و مقابله به مثل ۳۵
- مبحث ششم: آیات اضطرار ۳۶
- گفتار اول: روایات اضطرار ۳۶
- گفتار دوم: اضطرار در فقه ۳۷
- گفتار سوم: شرایط اضطرار ۳۷
- گفتار چهارم: اضطرار در استفاده از سلاح کشتار جمعی ۳۸
- بند اول: دیدگاه مخالف در القای سم در بلاد مشرکین ۳۸
- بند دوم: دیدگاه فقه عامه در ممنوعیت بکارگیری سلاح کشتار جمعی ۴۰
- بند سوم: دیدگاه موافق در صورت ضرورت ۴۰
- گفتار پنجم: اضطرار در فقه اهل سنت و بکارگیری سلاح کشتار جمعی ۴۳
- مبحث هفتم: تترس ۴۳
- مبحث هشتم: سلاح کشتار جمعی در دیدگاه مقام معظم رهبری ۴۴
- گفتار اول: نظر رهبری فتوا، حکم حکومتی یا تقیه ۴۵
- مبحث نهم: مقابله به مثل در سیره پیامبر ﷺ ۴۶
- گفتار اول: مقابله با پیمان شکنی ۴۶
- گفتار دوم: خشونت آخرین راه پیامبر ﷺ ۴۷
- بند اول: بنی قریظه ۴۷
- گفتار سوم: پیشنهاد حکمیت ۴۸
- گفتار چهارم: محاصره خیبر و بستن آب ۴۹

گفتار پنجم: بکار بردن منجنیق و قطع درختان توسط پیامبر..... ۴۹

فصل پنجم: بررسی حقوقی مقابله به مثل در بکارگیری سلاح‌های کشتار جمعی

مبحث اول: مقابله به مثل در حقوق بین الملل..... ۵۲

مبحث دوم: اضطرار در حقوق بین الملل..... ۵۴

مبحث سوم: تترس در حقوق بین الملل..... ۵۶

مبحث چهارم: مشروعیت به کارگیری سلاح‌های کشتار جمعی از نظر مجامع بین‌المللی..... ۵۶

گفتار اول: قواعد حقوق بشر..... ۵۷

گفتار دوم: قصد کشتار جمعی..... ۵۷

گفتار سوم: حمایت از محیط زیست..... ۵۷

گفتار چهارم: دفاع مشروع..... ۵۸

گفتار پنجم: حقوق مخاصمات مسلحانه..... ۵۸

مبحث پنجم: ممنوعیت بکارگیری سلاح هسته‌ای بر اساس معاهدات و حقوق عرفی..... ۵۸

گفتار اول: غیرنظامی..... ۵۸

گفتار دوم: حمایت از غیر نظامیان..... ۵۹

گفتار سوم: اصل محدودیت در ابزار جنگی..... ۵۹

گفتار چهارم: ممنوعیت حمله‌های کور..... ۶۰

گفتار پنجم: جنایات جنگی..... ۶۰

مبحث ششم: رویکرد حقوق بین‌الملل نسبت به سلاح هسته‌ای..... ۶۱

گفتار اول: قواعد عام حقوق بین‌الملل..... ۶۱

گفتار دوم: سازوکارهای عمده خلع سلاحی سازمان ملل متحد..... ۶۲

مبحث هفتم: معاهده منع سلاح‌های شیمیایی (CWC)..... ۶۳

گفتار اول: معاهده منع سلاح‌های بیولوژیک (BWC)..... ۶۳

گفتار دوم: معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (NPT)..... ۶۴

گفتار سوم: معاهده منع جامع آزمایش‌های هسته‌ای (CTBT)..... ۶۵

گفتار چهارم: تعهد کشورهای دارنده سلاح‌های هسته ای	۶۶
مبحث هشتم: جنگ تحمیلی عراق علیه ایران	۶۶
گفتار اول: حملات شیمیایی	۶۷
گفتار دوم: فاجعه سردشت	۶۹
گفتار سوم: انتقام از حلبچه	۷۰
گفتار چهارم: قطعنامه‌های شورای امنیت	۷۲
گفتار پنجم: عدم مقابله به مثل جمهوری اسلامی ایران	۷۲
گفتار ششم: ناتوانی پروتکل ۱۹۲۵ ژنو	۷۳
مبحث نهم: راهکارهای مقابله به مثل در برابر دشمن	۷۴
گفتار اول: پیشرفت علمی	۷۵
بند اول: علم به مثابه قدرت	۷۵
گفتار دوم: ساخت سلاح‌های جدید	۷۶
گفتار سوم: سلاح‌های غیر کشنده	۷۷
گفتار چهارم: نانو فناوری نظامی	۷۷
گفتار پنجم: جنگ نامتقارن	۷۸
گفتار ششم: سلاح هارپ	۷۸
گفتار هفتم: فناوری فضایی و ایجاد اقتدار	۷۹
گفتار هشتم: کنترل ذهن یا فناوری‌های صدای خاموش	۷۹
گفتار نهم: تقویت زیربنای اقتصادی	۸۰
گفتار دهم: رسانه مهمترین سلاح	۸۰
نتیجه گیری	۸۱
منابع	۸۴

پیشگفتار

اگرچه بشر امروز به پیشرفت‌های بسیاری در زمینه علوم و فناوری دست یافته است اما در زمینه اخلاق در بسیاری از موارد پیشرفتی که نداشته هیچ، بلکه به دوران جاهلیتی بدتر از جاهلیت اولی بازگشته است؛ سلاح‌های کشتار جمعی یکی از معضلات پیشرفت ظاهری بشر امروز است که باعث آسیب‌های جبران ناپذیر به انسان، تمام موجودات زنده و محیط زیست شده است. خوی استکباری و قدرت طلبی در جامعه کنونی به حد اعلا رسیده است. اما زمان ظهور دین انسان ساز اسلام تاکنون مسلمانان همیشه با دشمنان بی‌رحمی روبرو بوده اند که برای دفاع از خود و اعتقاداتشان باید به مقابله می‌پرداختند؛ بنای دین اسلام در وحله اول کار فرهنگی بوده و هست که در آیات مختلف به آن اشاره شده که در این آیه به وضوح مطرح شده است: لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۲۵۶﴾ و با نزول سوره کافرون زمانی که مشرکین به آزار و اذیت پیامبر ﷺ می‌پرداختند پیامبر ﷺ با بیان این که دین شما برای خودتان دین من هم برای خودم درصدد ایجاد فضایی فرهنگی برای پذیرش آگاهانه اسلام بودند. پیامبر ﷺ در آزار و اذیت‌هایی که به مسلمانان می‌رسید به یاران خود اجازه مقابله نظامی با دشمن نمی‌دادند. در آن زمان مسلمانان مأمور به کار نظامی نبودند و هنگامی که در تنگای آزار و اذیت فراوان قرار گرفتند هجرت را بهترین راه برای حفظ دین و جان خود دیدند که البته در این برهه هم از دست مشرکین و یهود در امان نبودند. تا زمانی که اولین آیه جهاد سوره (بقره ۱۹۰) (سال دوم هجرت) برای دفاع و جهاد نازل شد. خداوند در حالی که اجازه جهاد و مقابله به مثل با دشمن را داده است در همان حال از زیادروی حتی در باره دشمنان نهی نموده تا جایی که می‌فرماید افرادی را که دست به زیاده روی بزنند دوست ندارد. و با ایجاد محدوده‌هایی که مصداق آنها در سیره پیامبر و سخنان ائمه اطهار وجود دارد به هدایت جامعه پرداخته است. اما مسئله مهم در این دوره از زمان فقر فرهنگی بشر امروز است که مانع حفظ سعادت و سلامت جوامع شده و عملاً حیات خود و جهان را به خطر انداخته است. اگرچه به ظاهر برای ایجاد امنیت دست به وضع قوانینی زده ولی به آن هم پای بند نیست. این عدم پایبندی از آنجانشناخت گرفته که در واقع این قوانین برای ایجاد امنیت تمام بشریت نیست بلکه فقط برای حفظ امنیت کسانی که خودشان منشاء بی قانونی هستند می‌باشد. فلذا برای پیشگری جدی از این تبعیضات قانونی به همت وهم بستگی جهانی با عنایت به اصول انسانی نیاز است.

فصل اول:

کلیات پژوهش

۱- بیان مسئله

سلاح یکی از مهمترین عوامل پیروزی درمخاصات به شمار می‌آید و هر چه از پیشرفت ودقت بیشتری برخوردار باشد نتیجه مطلوب تری بدست خواهد آمد. و به همین منظور بشر همیشه در پی سلاح‌هایی بوده که بتواند نابودی بیشتری برای دشمن به همراه داشته باشد. سلاح‌های کشتار جمعی یکی از معضلات جامعه بشری امروز می‌باشد. اگرچه به ظاهر قوانین و محدودیت‌های برای خود وضع نموده اما اگر پاپیبنندی اخلاقی و مذهبی وجود نداشته باشد از معاهده‌ها هیچ کاری بر نمی‌آید. با توجه به استیلا جویی قدرت‌های استکباری جهان و داشتن سلاح‌های نامتعارف و کشتار جمعی و سوءاستفاده از مبانی صلح و رحمت دین مبین اسلام امت و بلاد اسلامی در مخاطرات جدی قرار گرفته اند. بنابراین لزوم بررسی راه‌های پیشگیری و مقابله جهت حفظ و حراست جهان اسلام امری حتمی و غیر قابل انکار است.

۲- اهمیت تحقیق

امنیت مهمترین رکن زندگی بشری است. با توجه به اینکه در صدر اسلام سلاح‌های کشتار جمعی از قبیل شیمیایی، هسته‌ای و هیدروژنی وجود نداشته و در بدترین حالت از منجنیق و یا سموم استفاده می‌شده در این زمان که دشمن به صورت گسترده از این سلاح‌ها استفاده می‌کند وظیفه مسلمانان دست یافتن به قدرتی که هم موافق شریعت اسلام باشد هم توان باز دارندگی داشته و امنیت جامعه اسلامی را تامین کند می‌باشد.

۳- اهداف تحقیق

۳-۱- اهداف کلی

- بررسی مشروعیت راهکارهای فقهی-حقوقی مقابله به مثل در برابر بکارگیری سلاح کشتار جمعی جهت دست یابی به راه مناسب برای تامین امنیت جامعه اسلامی
- بررسی قوانین حقوقی سازمان‌های بین المللی در برابر بکارگیری سلاح‌های کشتار جمعی

۳-۲- اهداف جزئی

- شناخت مصادیق سلاح کشتار جمعی از منظر اسلام
- تبیین حقوقی محدوده بکارگیری سلاح‌های کشتار جمعی

۴- سوالات تحقیق

۴-۱- سوالات اصلی

- دیدگاه اسلام درباره تولید و استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی برای مقابله به مثل و درحالت اضطرار چیست؟

- دیدگاه مجامع حقوقی بین‌المللی درباره‌گیری سلاح کشتار جمعی چیست؟

۴-۲- سوالات فرعی

بر مبنای تترس چگونه می‌توان بکارگیری سلاح‌های کشتار جمعی در جنگ توجیه کرد؟
بر اساس قوانین وضع شده مجامع بین‌المللی می‌توان سلاح کشتار جمعی در مخاصمات و درحالت اضطرار بکار گرفت؟

۵- پیشینه‌ی موضوعی

با توجه به اینکه سلاح‌های ممنوعه و کشتار جمعی موضوع بشر مدعی تمدن است در منابع فقهی فقهای متقدم مطالب اندکی وجود دارد. شاید بتوان استفاده از منجیق و یا استفاده سموم را در گذشته نمونه‌هایی از سلاح ممنوعه و کشتار جمعی در نظر گرفت که در مقایسه با آنچه امروزه بکار می‌رود قطره‌ای در برابر دریا باشد. در کتب فقهی متقدم بررسی این موضوع و محدوده عمل مسلمانان در جنگ بیان شده است. که در این زمینه جنگ‌های صدر اسلام و سیره پیامبر ﷺ عظیم‌شان اسلام راه گشا بوده است. در اکثر کتب فقهی موضوع جنگ و دفاع در اسلام با عنوان کتاب جهاد و یا باب جهاد مطرح گردیده است. در باب جهاد شرایط دفاع و وظایف مسلمانان بر اساس آیات و روایات مطرح شده است.

با توجه به نبودن موضوع سلاح‌های کشتار جمعی متأسفانه مقاله و پایان‌نامه‌های زیادی وجود ندارد. مقالات یافت شده در این زمینه متفاوت است یک دسته مقالاتی هستند که محدود به نظرات فقهی است و حرمت یا عدم حرمت را بررسی کرده و یافقط در بردارنده سلاح‌های هسته‌ای می‌باشد. گروه دیگر این موضوع را با توجه به دفاع مشروع از دیدگاه اسلام بررسی نموده و دیگر مقالات حقوقی بوده و از منظر حقوق سیاسی و بین‌المللی و خلع سلاح کشتار جمعی مورد بررسی قرار گرفته است. در حالی که پژوهش حاضر وسیع‌تر می‌باشد و در پی بررسی مشروعیت فقهی - حقوقی مقابله به مثل در تمامی سلاح‌های کشتار جمعی و ممنوعه اعم از هسته‌ای و غیره.... می‌باشد. و با بررسی نظرات موافق و مخالف تولید سلاح کشتار جمعی و مقابله به مثل به دنبال یافتن راه حلی برای چگونگی مقابله با این سلاح‌ها و یافتن راه مناسب جهت تامین امنیت جامعه اسلامی است.

مهمترین مقالات و پایان‌نامه‌ها در این موضوع در ذیل آورده می‌شود.

۱-فاضل لنکرانی، محمد جواد: مقاله تولید و استفاده از سلاح های کشتار جمعی از دیدگاه فقه اسلامی ISC حقوق: حقوق اسلامی: زمستان ۱۳۹۲، سال دهم - شماره ۳۹ (علمی-پژوهشی): که در این مقاله با بررسی آیات و روایات در پی اثبات تحریم ساخت و استفاده از سلاح های کشتار جمعی (اتمی، میکروبی، هسته‌ای) از دیدگاه فقه و اجتهاد است.

۲-رحمانی، محمد، مقاله، منع سلاح های کشتار جمعی از نگاه مذاهب: پژوهشنامه حکمت و فلسفه اسلامی (پاییز ۱۳۸۹ شماره ۳۳).

در این مقاله بکارگیری سلاح های غیر متعارف مانند هسته‌ای میکروبی و... از منظر اسلام با استفاده از آیات و روایات و عقل و اجماع و فتاوی فقهای شیعه و سنی بررسی و مقایسه شده است و ریشه رفتارهای خشنونت آمیز و مخاصمات را از زوایای مختلف بررسی و برای جنگ هایی که بین ملتها و یا دولت ها اتفاق می افتد ریشه های متفاوتی بیان داشته است و ریشه های جنگ از نظر اسلام را تحت عناوینی مطرح نموده است.

۳-برجی، یعقوب علی: گستره و قلمرو دفاع مشروع از دیدگاه مذاهب فقهی اسلامی، پژوهشنامه حکمت و فلسفه اسلامی زمستان ۱۳۸۴- در این مقاله قلمرو دفاع مشروع در فقه مذاهب بررسی و ابعاد و مصادیق آن را مطرح و در شاخه دفاع سازمان یافته تقسیماتی انجام داده و این تقسیمات در مقاله توضیح و مورد توجه قرار گرفته است.

۴-ساعد، نادر، مقاله: منع مطلق کاربرد سلاح هسته ای: نظم حقوقی در حال گذار (۸۵/۱۱/۲۵). در این مقاله ضمن پردازش اندیشه منع کاربرد سلاح هسته‌ای و چالش های پیش رو زوایایی جدید از تحلیل این موضوع را در پرتو حقوق بین الملل گشوده است.

۵-حسینی، سید ابراهیم، مقاله: سلاح کشتار جمعی از دیدگاه اسلام: عضو هیئت علمی موسسه علمی پژوهشی امام خمینی، معرفت حقوق: اندیشه های حقوق عمومی: (پاییز ۱۳۹۰). در این مقاله با اشاره به تحریم بکار گیری و تولید سلاح هسته ای در دیدگاه اسلام و تبیین این موضوع که تولید سلاح هسته ای صرفاً به دلیل سیاسی بودن و یا وابسته به نگاه خاص رهبری یک ادعای بی پشتوانه نمی باشد بلکه یک موضع ناشی از عقیده دینی است و همین امر مهمترین ضمانت اجرا را به این موضع سیاسی می بخشد.

۶-ساعد، نادر: مقاله: چارچوب بندی کاربرد سلاح های ممنوعه در حقوق بشردوستانه و اسلام: این مقاله در چهار بند به رشته تحریر درآمده که در ضمن مفهوم شناسی و دسته بندی تسلیحات، به رویکرد حقوقی در خصوص جواز یا منع کاربرد سلاح در درگیری های مسلحانه و تعیین استراتژی در چارچوب نظم حقوقی پرداخته است و با تبیین اصول کلی و شناسایی سلاح های ممنوعه و در پایان به نگاه اسلام در این زمینه پرداخته است.

تفاوت پایان نامه حاضر با کارهای انجام شده تفاوت در زاویه دیدگاه به مساله سلاح های کشتار جمعی مانند سلاح های هسته‌ای بدین صورت است که تحقیقات قبلی به بررسی صرف تولید یا نگهداری این سلاح ها از باب پایبندی به تعهدات بین المللی و لزوم یا عدم لزوم پایبندی به این تعهدات از نظر شرع و قانون یا کنوانسیون های

بین المللی پرداخته اند در حالی که ما بنا داریم با استفاده از عموم و اطلاق آیه شریفه « فمّن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم» و سایر آیات و روایاتی که دلالت بر جواز مقابله مثل دارند این موضوع را بررسی کنیم همچنین به مسئله‌ی اینکه آیا خرید و یا استفاده از این وسایل از طرق دیگر و به طور غیر مستقیم مثلاً دادن پول به کشور ثالث دارنده این سلاح‌ها برای استفاده به نفع کشور ما با توجه به فتوای مقام معظم رهبری جایز است یا خیر؟ و فتوای ولی فقیه مبنی بر حرمت تولید این سلاح‌ها تا چه موقع پابرجاست و حدود شرایطی مثل اضطرار و یا حفظ اساس اسلام و جامعه اسلامی، عوض شدن موضوع و شرایط، بر عوض شدن حکم در این مورد تأثیر دارد یا خیر؟

۶- چهار چوب نظری

این پژوهش از مباحث مطرح در حیطه جهاد و براساس آیات و روایات و نگرش فقهی- حقوقی و بررسی علوم نوین همچنین تأثیر مقتضیات زمان و مکان بر احکام شرعی صورت می‌گیرد.

۷- فرضیه‌ها

۷-۱- فرضیه اصلی

- جواز مقابله به مثل در برخورد دفاعی با تعدی دشمن با سلاح کشتار جمعی از منظر آیات و روایات قابل برداشت است.

۷-۲- فرضیه فرعی

بر مبنای قاعده اضطرار و دفع ضرر احتمالی داشتن علم و توان تولید سلاح کشتار جمعی برای دفاع در برابر دشمنانی که تهدیدکننده با آن هستند مجاز است.

۸- روش شناسی تحقیق

۸-۱- روش تحقیق

روش در این پژوهش کیفی- تحلیلی می‌باشد و با ادله قرآنی، روایی و عقلی مسئله مورد بحث و تحلیل کارشناسانه قرار می‌گیرد. سپس نظری که دارای پشتوانه علمی کافی باشد معرفی می‌شود.

فصل دوم:

مفاهیم